

Versengés a Nílus forrásának felfedezéséért

J. J. Miani, azaz Giovanni Miani 1858-ban, Párizsban kiadott térképe azokba az évtizedekbe repít vissza, melyekben ádáz küzdelem folyt a Nílus forrásának felfedezéséért. Az utókor emlékezetébe az angol John Hannington Speke neve égett bele, aki 1858. augusztus 3-án fedezte fel a Viktória-tavat, amelyet sokáig a Nílus forrásának tekintettek. A történelemlékek még megőrizték Richard Burton, J. A. Grant, Samuel Baker, David Livingstone és Henry Stanley nevét, akik elképesztő nehézségek közepette vezették expedícióikat a rejtély megoldására, azonban alig akad említés Giovanni Mianiról, aki csupán 111 kilométerre lehetett az Albert-tótól, amikor expedícióját kénytelen volt megszakítani. A Magyar Bányászati és Földtani Szolgálat Térképtárának gyűjteményében is megtalálható térképén – melyet egy évvel az expedíció indulása előtt adtak ki – ennek, az akkor még csak tervezett útjának a részleteiről is leírást ad.

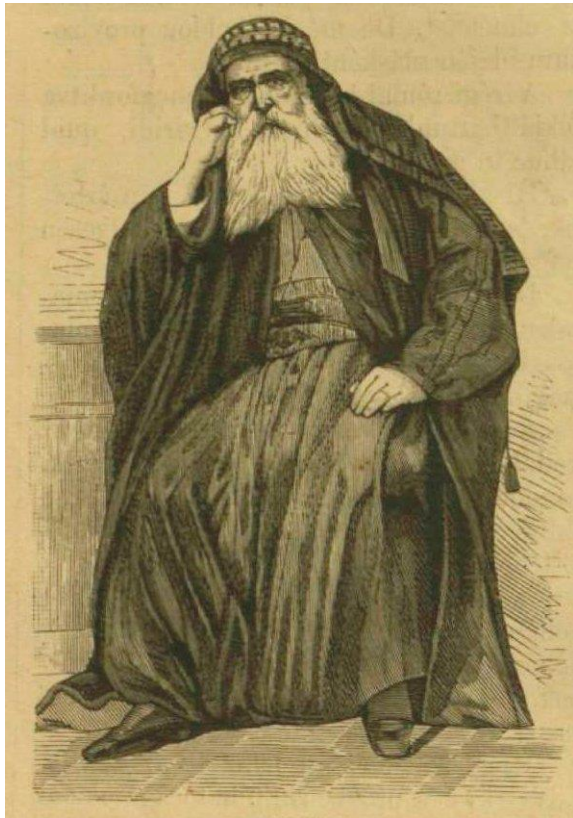
Az ókorban emberek millióinak élete függött a Nílus termékeny iszapot hozó áradásaitól, ennek ellenére a régi egyiptomiakat egyáltalán nem érdekelte, hogy honnan jön a víz, azaz hol ered az életet adó folyam – elfogadták, hogy az az istenek ajándéka. Csak a vízszint változásait követték nyomon mérőalkalmatosságukkal, a nilométerrel azért, hogy a földtulajdonosokra a megfelelő mértékű adót róhassák ki a folyó által szállított és lerakott iszapért. Az ókori görögök voltak az elsők, akik útnak indultak, hogy megkeressék a forrást: Hérodotosz Asszuánig hajózott fel a folyón, de úgy érezte, hogy a továbbhaladás messze meghaladja a lehetőségeit és képességeit. A római expedíciók sem jutottak tovább, ennek ellenére Ptolemaiosz, a Kr. utáni II. században megjelent világtérképén meglepő pontossággal ábrázolta a tekergődő folyót.

Az ezt követő 1700 évben szinte semmi nem történt, ám a XIX. század felfedezési láza végül elérte a Nílust is és hirtelen minden felfedező meg akarta fejteni a nagy folyó forrásának rejtélyét. 1856-ban Sir Richard Burton elnyerte a Brit Királyi Földrajzi Társaság támogatását, hogy felkutassa a valahol Afrika mélyén található, a Fehér-Nílus forrásának vélt Nyasza-tavat (ma Malawi-tó). Bár korábbi közös munkájukból adódóan kapcsolatuk korántsem volt felhőtlen, Burton mégis felkérte John Speket, hogy csatlakozzon expedíciójához. 1857 júniusában indultak Mombasából és hatalmas küzdelmek árán, kínkeservesen jutottak el a Tanganyika-tóhoz 1858 februárjában. Rossz egészségi állapotuk és élelmiszerkészleteik veszélyes megcsappanása miatt visszafordultak. A visszafelé vezető úton Speke, saját szakállára, Burton nélkül tett egy kitérőt észak felé, hogy megkeresse a bennszülöttek által sokat emlegetett Ukerewe-tavat. 25 nap múlva el is érte a hatalmas tó déli partját és elnevezte Viktória-tónak.

Speke 1859 májusában érkezett vissza Londonba, ahol azonban a Földrajzi Társaság nem látta bizonyítottnak, hogy a Viktória-tó lenne a Nílus forrása, ezért visszaküldték Speket, hogy a tavat körüljárva kutassa fel a Fehér-Nílus forrását. 1860 tavaszán szállt hajóra és egy újabb embert próbáló expedíció során, 1862 júliusában érkezett el immár másodszor a Viktória-tó déli partjára. A tavat nyugatról megkerülve észak felé utazott és északi végén felfedezte a tóból kifolyó Nílust. Innen a Níluson lefelé hajózva utazott tovább és találkozott Samuel Bakerrel és annak magyar származású feleségével, Sas Flórával, akik átadták csónakjaikat a

felfedezőknél. Kartúmba (a Fehér- és a Kék-Nílus összefolyásának helyszínére) visszaérve elküldte világhírű táviratát Londonba, a Földrajzi Társaságnak – ahol már majd' egy éve nem hallottak híreket az expedícióról: „*A Nílus rejtélye megoldódott*”. Azon a helyen, ahol a folyó elhagyja a tavat, néhány évvel később elég kétértelmű emléktáblát állítottak: „*A Nílus eme forrását 1862. július 28-án Speke fedezte fel.*” (Mai tudásunk szerint ettől délre, Ruandában ered a Fehér-Nílus – *a szerk.*)

Míg Burton és a végül sikerrel járt Speke délről közelítve próbálta megoldani a problémát, azaz megtalálni a Nílus forrását, addig Giovanni Miani ugyanebben az időben észak felől próbálkozott. Életéről, expedíciójáról a Vasárnapi Újság 1877. március 4-ei számában megjelent *Ujabbkori utazók Afrikában* című cikkében ezt olvashatjuk: „*A másik nevezetes afrikai utazó, kit ez alkalommal bemutatunk, Giovanni Miani velencei származású olasz, ki 1810-ben született. Ragyogó képzelő tehetséggel volt megáldva, de élete viszontagságos és zaklatott vala. 1848-ban ő is az olasz függetlenség bajnoka lévén, a forradalom leveretése*

után menekülnie kellett hazájából és azontúl életét s vagyonát a Nílus forrásai rejtélyének kikutatására és lehető megoldására szentelte. A sok költséges utazás által vagyoniilag nemsokára tönkre jutván, elefántvadászattal szerzett magának jövedelmet s 100 katona és 150 teherhordó élén 1859-ben azzal a komoly elhatározással indult el nagy útjára, hogy a Niluson e folyónak egészen a forrásáig felhatol. Már csak körülbelül 60 mflnyire lehetett az Albert-Nyanza tavától, midőn megrémült kísérete határozottan megtagadta a tovább menetelt. Képzeltetni lehet a nagyratörékvő utazó elkeseredését, midőn czélját ily váratlanul meghiúsulva kellett látnia. Nevét egy óriási tamarind-fa kérgébe véste ott, a hol az Uniame folyó a Fehér-Nílusba ömlik, s akkor megszomorodott szívvel visszafordult. E fát az ottani bennszülöttek és utazók ma is »Miani fája« név alatt ismerik és minthogy ez

volt az a legtávolabbi pont, melyig a derék velencei utazó 1860-ban Gondokoróból (ma Izmailia) a Niluson fölfelé haladva eljutott, s melyet azután Speke s később Baker is visszautazása alkalmával fölkeresett, némi tekintetben földrajzi jelentőségű ponttá lett az.”

Miani francia nyelvű, 1:444 444-es méretarányú, nagyon részletes, aprólékosan kidolgozott, tengernyi információt hordozó, gyönyörű térképe – *A Nílus-medence új térképe* – 1858-ban, az expedíciójának indulása előtti évben jelent meg. Térképén az ősi és modern városok, erődök, templomok, romok és karavánutak mellett a területen lakó törzsek neveit, számos vízrajzi elemet (források, vízesések, áramlások iránya, a Nílus régi medrei stb), éghajlati megfigyelést (a trópusi esőzések északi határa, a márciustól augusztusig tartó özvényszerű

esőzések zónája stb.) és egyéb természetrajzi megfigyelést (fosszilis növénymaradványok, kagylóhéj-maradványok, aranytartalmú homok, állatok és növények elterjedési területei, „elefántokkal benépesült erdők” stb.) is feltüntetett. A térkép bal alsó sarkában a „*Grand Lac d’Uniamési*”, azaz a Nagy Uniamési-tó látható, melyet akkoriban egy hatalmas tónak képzeltek, amely a *Niger*, a *Nílus*, a *Zambézi* és a *Kongó* forrása lehet. A sors furcsa fintora, hogy mikor a térkép készült, akkor Speke már felfedezte az elképzelt Uniamési-tó helyén található Viktória-tavat, de mivel az expedícióról még nem tért haza, nem tudott róla a nagyvilág.

Babinszki Edit

(Megjelent az *Élet és Tudomány* 2018/29. számában.)